

Льотна академія
Національного авіаційного університету

ISSN 2522-1477

НАУКОВИЙ ВІСНИК ЛЬОТНОЇ АКАДЕМІЇ

Серія: Педагогічні науки

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Кропивницький - 2019

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛЬОТНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

ISSN 2522-1477

НАУКОВИЙ ВІСНИК ЛЬОТНОЇ АКАДЕМІЇ

Серія: Педагогічні науки

Збірник наукових праць

ВИПУСК 5

**Кропивницький
2019**

УДК 378:37.013
DOI 10.33251/2522-1477

*Збірник наукових праць затверджено
Вченою радою Льотної академії Національного авіаційного університету
(протокол № 2 від 06.03.2019 р.) та
Вченою радою Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 20.03.2019 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації КВ № 22644-12544Р від 26.04.2017 року
Міністерства юстиції України*

*Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України Наказом МОН України
від 04 квітня 2018 р. № 326*

*Збірник реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники:
Інститут проблем реєстрації інформації Національної академії наук України, Національна
бібліотека України імені В.І. Вернадського), Google Scholar.*

Рецензенти:

Сущенко Т.І. – доктор педагогічних наук, професор, Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя

Марусинець М.М. – доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ

Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. Збірник наукових
праць / Гол. ред. Т.С. Плачинда. Кропивницький: ЛА НАУ, 2019. Вип. 5. 496 с.

У «Науковому віснику Льотної академії. Серія: Педагогічні науки» зібрано статті
авторів, що сприяють вирішенню існуючих проблем професійної підготовки фахівців різних
галузей, аналізу зарубіжного досвіду фахової підготовки та інноваційні підходи до
професійної освіти у контексті євроінтеграції.

Публікації видання адресовано науковцям і практикам у галузі педагогіки. Збірник
наукових праць буде корисним студентам (курсантам), магістрантам, аспірантам,
докторантам та всім зацікавленим особам.

Редакційна колегія публікує статті у авторській редакції. Автори несуть
відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей.

При використанні матеріалів, опублікованих у науковому віснику, збереження
авторських прав обов'язкове.

Адреса редакційної колегії: 25005, м. Кропивницький, вул. Добровольського, 4,
тел. 38 (0522) 39-44-34; e-mail: kafedra.kla.nau@ukr.net

ISSN 2522-1477

ЄРШОВА В.О.

Організаційно-педагогічні проблеми формування готовності майбутніх офіцерів національної гвардії України до участі у міжнародних миротворчих операціях101

ЖИТНИК Т.С.

Проблема креативного мислення особистості у професійної діяльності: теоретичний аспект106

ЗАВАЛЬНИК О.С.

Інформаційно-технологічне забезпечення науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів географії 110

ЗЕЛЕНСЬКА Л.М., ТИМЧЕНКО С.В.

Формування мотивації до іншомовного спілкування як запорука професійного успіху майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом116

ІВАНОВА Г.І.

Ефективні прийоми розумової діяльності при вивченні математичних дисциплін120

КОВАЛЕНКО О.П.

Методичні рекомендації щодо формування професійної компетентності майбутніх авіафахівців у процесі вивчення природничих дисциплін126

КОЗИР І.С.

Педагогічні умови формування конкурентоспроможності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіаційної галузі131

КОРІННА О.В.

Метеорологічна готовність як складова професійної підготовки диспетчерів УПР 137

КОРОЛЬОВ С.В., МАКСИМОВА Л.О.

Розвиток базових питань механіки в епоху середніх віків 142

КОРОЛЬОВА Н.Ю.

Педагогічні проблеми навчання студентів дисципліні «Фізичне виховання» у сучасних умовах150

КУЧЕРУК О.Я., КИСІЛЬ Т.М.

Прикладні задачі в процесі формування математичної компетентності майбутніх інженерів-програмістів155

ЛАВРЕНТЬЄВА О.О., ЦИСЬ О.О.

Методичні підходи до організації самостійної навчальної діяльності студентів технологічно-педагогічних і інженерно-педагогічних спеціальностей в інформаційному навчальному середовищі закладу вищої освіти161

ЛИТВИН А.В.

Рефлексивний підхід до психологічної підготовки майбутніх співробітників ДСНС168

МАКЕРЕНКОВА И.А.

Аспекты развития художественно-эстетических навыков будущих учителей технологии ..175

ОКСА М.М., ДОБРОВОЛЬСЬКА Л.П.

Професійна і світоглядна культура як особистісний і світоглядний феномен у сучасній педагогічній науці179

УДК 378.016:159.9

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-168-174

ЛИТВИН Андрій Вікторович,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
практичної психології та педагогіки, Львівський
державний університет безпеки життєдіяльності

РЕФЛЕКСИВНИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС

Розглянута психологічна підготовка майбутніх співробітників ДСНС як спеціально організований процес впливу на курсантів упродовж навчання, низка взаємопов'язаних заходів, націлених на формування та розвиток психологічних якостей і станів, що забезпечують готовність до належного виконання службових завдань. Психологічну підготовку поділяють на загальну, спеціалізовану та цільову. Її основою є поєднання теоретичних і практичних аспектів професійно-екстремальної підготовки на основі рефлексивного підходу. Сформульовано положення, дотримання яких є доцільним для ефективної психологічної підготовки співробітників ДСНС.

Ключові слова: *готовність, екстремальні умови, надзвичайна ситуація, психологічна підготовка, рефлексивний підхід, співробітники ДСНС.*

Постановка проблеми. Важливу роль у забезпеченні успішної, ефективної діяльності фахівців у галузі безпеки людини у стресогенних, ризиконебезпечних обставинах, пов'язаних із виконанням службових завдань, відіграє їхня всебічна професійна підготовка. Діяльність співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) практично щодня пов'язана з впливом екстремальних чинників і виникненням несприятливих обставин, передусім, під час ліквідації надзвичайних ситуацій, коли мають місце фактори: фізичного перевантаження та безперервного нервово-психічного напруження, викликані тривалою роботою в незвичному оточенні, потенційної загрози життю та здоров'ю, підвищеної відповідальності тощо. Це визначає потребу реалізації певних заходів щодо психологічної підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема збереження здоров'я, працездатності та життя осіб, які піддаються впливу різноманітних екстремальних чинників, нині привертає пильну увагу дослідників. Для зменшення можливих ризиків, запобігання помилок, скоєних у стресовому стані, психологи розробили різні методики, спрямовані на: сприйняття зовнішніх чинників навколишнього середовища; адаптацію організму та психіки до нестабільності та швидкоплинності ситуації; розвиток індивідуально-психологічних якостей, необхідних для вирішення складних, ризиконебезпечних професійних завдань; корекцію та регуляцію поведінки; відновлення психічного здоров'я (нервово-психічної стійкості, врівноваженості, розважливості тощо) [8, с. 313]. Актуалізація цієї проблеми зумовлена тим, що соціум все частіше зустрічається з дією природних, техногенних або соціальних лих і катастроф, причини яких переважно генерує само суспільство. Водночас їх наслідки стають усе більш небезпечними. Це підвищує відповідальність співробітників ДСНС, які покликані запобігати надзвичайним ситуаціям, ліквідувати їх і надавати допомогу постраждалим, захищаючи людей, території, природне середовище, культурні цінності, споруди, майно тощо. Вони повинні бути здатними і готовими до виконання завдань в екстремальних умовах, пов'язаних із ризиком. Отже, у процесі професійної підготовки майбутні фахівці ДСНС мають виробити специфічні психологічні якості, що сприятимуть ефективному виконанню їхніх функцій.

Значний внесок у розроблення психологічних засад підготовки фахівців цивільного захисту зробили Л. Гонтаренко, О. Євсюков, В. Лефтеров, С. Миронець, Л. Руденко, В. Садковий, Р. Сірко, В. Слободяник та ін. Важливі педагогічні положення щодо їх навчання запропонували О. Бикова, В. Бут, М. Коваль, В. Козлачков, М. Козяр, В. Король, М. Корольчук, А. Кришталь, П. Образцов, І. Овчарук, В. Пліско, О. Повстин, В. Покалюк, Ю. Приходько, О. Тімченко та ін. Проте, проблеми модернізації змісту та методів психологічної підготовки співробітників ДСНС вивчені недостатньо.

Мета статті – розглянути психологічні особливості діяльності співробітників ДСНС, а також механізми вдосконалення їхньої психологічної підготовки в закладах вищої освіти (ЗВО) до роботи в особливих (екстремальних) умовах, пов'язаних із ліквідацією надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Від рівня підготовленості випускників відомчих ЗВО, які працюють в органах і підрозділах ДСНС, залежить оперативність і якість виконання різноманітних аварійно-рятувальних, пошукових та інших робіт, збереження життя людей, зменшення обсягу економічних збитків. З огляду на це вони мають не лише володіти професійними знаннями, вміннями і навичками діяльності з ліквідації надзвичайних ситуацій, бути фізично розвинутими, витривалими, здатними злагоджено діяти в команді з дотриманням особистої та колективної безпеки, а й також хоробрими, рішучими, самовідданими, стійкими до впливу несприятливих чинників і обставин. Їм потрібні такі професійно-психологічні властивості, як: розвинене просторове мислення; здатність швидко орієнтуватися в новій і незнайомій обстановці, оцінювати ступінь важливості оперативної інформації; високий рівень суб'єктивного контролю; емоційна стабільність; толерантність до стресу та фрустрації [8, с. 313].

Аналіз роботи підрозділів ДСНС під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру зумовлює необхідність дослідження особливостей поведінки фахівців у екстремальних умовах (передусім, пов'язаних із ризиком для здоров'я та життя), функціонування їхньої психіки, а також способів профілактики психічних порушень. Тривала діяльність у складних, незвичайних і нетипових обставинах об'єктивно сприяє виникненню порушень у функціонуванні психіки, яким потрібно вміти протистояти. На пожежах та інших надзвичайних ситуаціях різного характеру співробітники ДСНС нерідко стикаються із загибеллю людей, вимушені діяти незважаючи на трагічні події, адже вони зобов'язані швидко знайти і винести поранених із небезпечної зони, до прибуття лікарів надати постраждалим медичну (в разі потреби) і психологічну допомогу (підтримку) тощо. Слід враховувати, що пережиті інциденти надовго залишаються в їхній підсвідомості, викликаючи емоційні та стресові розлади. Окрім того, цілодобове перебування в постійній бойовій готовності також виснажливо діє на їхній організм.

Тому психологічна складова в навчанні та діяльності співробітників ДСНС, безперечно, має суттєве значення та потребує повсякчасної уваги. Йде мова про психологічну підготовку – спеціально організований процес впливу на курсантів упродовж навчання, а також на кожного фахівця та бойову групу (команду, підрозділ) у процесі тренування та злагодження, наслідком якого є підвищення функціональної надійності психіки, здатність проявити власний професійний і особистісний потенціал під час індивідуального та колективного виконання службових обов'язків у будь-яких складних, стресогенних, екстремальних, ризиконебезпечних умовах.

Мобілізацію всіх психофізіологічних і психічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певної діяльності у психології називають готовністю. Стосовно реалізації службових завдань готовність фахівців, на думку науковців, охоплює такі складники: психологічну (сформовану систему особистісно-ділових, соціально і професійно важливих потреб, мотивів, цінностей і якостей особистості); когнітивну (сукупність знань із широкого кола питань, передусім із професійної царини); операційно-діяльнісну (уміння, навички і професійний досвід, усвідомлення плану ефективної діяльності) [9, с. 49]. Психологічна готовність – складне утворення, ядром якого є психічні процеси і властивості. Її структуру становлять мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оцінний компоненти [2].

Стан психологічної готовності співробітників ДСНС має динамічний характер, що відображає сукупність потребнісно-мотиваційних, інтелектуальних та емоційно-вольових якостей особистості щодо подолання несприятливих обставин і виконання всупереч ним комплексу професійних завдань із ліквідації надзвичайних ситуацій, що неперервно розвиваються й удосконалюються. Унаслідок цього фахівець налаштовується на певну поведінку, вчинення дій, необхідних для досягнення поставленої мети. Це явище в психології отримало назву «настанови» (рос. установка; англ. attitude), що є джерелом активності суб'єкта в кожен момент його життя (Д. Унадзе). Характерним для вироблення необхідної настанови є прагнення суб'єкта орієнтувати, спрямовувати свою діяльність у конкретно визначеному напрямі.

Психологічна готовність співробітників органів і підрозділів ДСНС України до професійної діяльності є складним феноменом, який характеризує кожного фахівця, незалежно від посади як індивіда, індивідуальність, особистість. Психологічна готовність передбачає високий рівень розвитку психіки фахівців для досягнення успіху в повсякденній діяльності та під час ліквідації надзвичайних ситуацій. Вона реалізується у спонукальній, виконавчій і регулювальній функціях. Формування психологічної готовності курсантів у відомчих закладах освіти ДСНС передбачає становлення та розвиток її структурних компонентів: мотиваційного, орієнтаційного, емоційно-вольового, професійно-операційного й оцінно-рефлексивного. Критеріями готовності фахівців (курсантів) до діяльності в надзвичайних ситуаціях є, передусім, їх ефективність у виконанні службових обов'язків і рівень психомоторних якостей, які при цьому демонструються (зовнішні показники). Внутрішніми показниками готовності є мотиваційна спрямованість, морально-психологічний стан, загальний рівень професійної компетентності [10, с. 785].

Зазначимо, що психологічна та морально-вольова підготовка з метою опанувати знаннями з психології щодо поведінки і діяльності в екстремальних умовах, виробити вміння та навички керувати власним станом, почуттями й емоціями визнана важливою складовою освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що готують фахівців для галузі безпеки (пожежна безпека, правоохоронна діяльність, цивільна безпека) і силових структур. Загалом психологічна підготовленість як складова професійно-екстремальної підготовки фахівців служби цивільного захисту – це комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію індивідуальних особливостей і психічного стану та профілактику порушень психічної адаптації курсантів і студентів [4, с. 180]. Ці заходи передбачають: звикання та пристосування майбутніх фахівців-рятувальників до діяльності в надзвичайних ситуаціях; створення в курсантів і студентів адекватного психологічного фону, що мінімізує стрес і сприяє збереженню працездатності під час ризиконебезпечних аварійно-рятувальних робіт. Психологічна підготовленість, з одного боку, дає змогу співробітникам ДСНС ефективно виконувати професійні завдання, а з іншого – зберегти психічне здоров'я, підвищити особисту безпеку та виживання. Психологічну підготовку поділяють на загальну, спеціалізовану та цільову.

До завдань *загальної психологічної підготовки* традиційно відносять оволодіння фахівцями знаннями, вміннями і навичками в галузі психології, необхідними для розуміння процесів і явищ, що допомагають (або перешкоджають) ефективному виконанню професійних обов'язків в умовах бойового чергування та під час ліквідації надзвичайних ситуацій. Однак, як свідчать дослідження, в межах часу, відведеного на цю підготовку, складно сформувані стійкі професійні навички, зокрема, психічної саморегуляції. Тому практична спрямованість курсу має доповнюватися розвитком мотивації до подальшого, самостійного відпрацювання та вдосконалення психологічних умінь і навичок.

Спеціалізована (спеціальна) психологічна підготовка має на меті вироблення у фахівців психологічної стійкості в екстремальних обставинах. Для організації цієї підготовки і формування сукупності необхідних професійно важливих якостей використовуються різні форми, методи і технології, у тому числі в процесі спеціально-рятувальних занять і фізичного виховання, а також практичного навчання з тактики та аварійно-рятувальних робіт. Вважаємо за доцільне застосувати методики відновлення професійного потенціалу та забезпечення психічного здоров'я фахівців: екстреної психорегуляції, прогресивної релаксації, аутогенного, психорегулювального тренування та ін. Упровадження такої психологічної підготовки зумовлює також необхідність створення та використання в освітньому процесі спеціалізованих центрів і містечок, психолого-тренувальних полігонів, смуг перешкод, трас-лабіринтів, тренувально-тренажерних комплексів, моделей споруд, транспортних засобів тощо, призначених для відпрацювання в курсантів і студентів професійно важливих психологічних якостей [4, с. 228].

Цільова психологічна підготовка передбачає вироблення у майбутніх фахівців психологічної готовності до дій у конкретних надзвичайних ситуаціях. Вона пов'язана з контекстно-екстремальною підготовкою курсантів і студентів, яку проводять, коли відбувається спеціалізація, тобто навчання до діяльності в конкретних службах – аварійно-рятувальній, рятувально-пошуковій, пожежно-рятувальній, пожежно-аварійній. Особливу увагу при цьому приділяють організації групової безпеки, запобіганню травм, каліцтва і загибелі фахівців [4, с. 307].

Провідні фахівці слушно вважають, що підготовка співробітників ДСНС до діяльності в екстремальних ситуаціях є комплексним завданням, для успішної реалізації якого доцільно застосувати міждисциплінарний підхід, що передбачає інтегроване вивчення взаємопов'язаних прикладних питань із психології, психофізіології та фізіології [5, с. 20]. Звичайно, дисципліна «Психологія» (90 год, із яких 56 год – самостійна робота) включена в навчальний план підготовки майбутніх співробітників ДСНС у відомчих ЗВО, однак обсяг часу на її вивчення недостатній. Її тематику доцільно розширити, доповнивши питаннями з психології безпеки і діяльності в особливих умовах. Окрім цього, вважаємо доречним запропонувати курсантам курси за вибором: «Інженерна психологія», «Екологічна психологія», «Психологія діяльності в особливих умовах» і «Психопедагогіка безпеки» [6, с. 205].

Для співробітників ДСНС найбільш важливою є спеціалізована психологічна підготовка. Вона спрямована на опанування психологічними знаннями поведінки в екстремальних умовах, формування вмінь і навичок керування власними станами, почуттями та емоціями, вироблення функціональної психологічної готовності за основним напрямом діяльності майбутніх фахівців. З цією метою під час організації навчального процесу у відомчих ЗВО велика увага традиційно приділяється фізичному вихованню та спеціалізованій професійній фізичній підготовці (спеціально-рятувальній), а також опануванню професійно-екстремальної підготовки [4, с. 217], психології екстремальної діяльності [3], психологічних аспектів прийняття управлінських рішень в екстремальних ситуаціях і профілактичній роботі. Окрім того, використовуються методики, спрямовані на вдосконалення практичних навичок саморегуляції, що допомагають рятувникам протистояти дії екстремальних, стресогенних чинників і забезпечують поступове формування в них психологічної готовності та стресостійкості.

У спеціалізованій психологічній підготовці майбутніх співробітників ДСНС доцільно виділити декілька етапів:

1) Підготовчий етап – формування виконавчої частини готовності до дій в екстремальних умовах і реагування на події в надзвичайних ситуаціях (настанови), яка відображає стійкість і спрямованість діяльності майбутнього фахівця в умовах, які динамічно змінюються.

2) Безпосередня психологічна підготовка курсантів до дій в надзвичайних ситуаціях, тобто цілеспрямоване поєднання опанованої теоретичної основи діяльності та вироблення вмінь і навичок діяти в умовах, максимально наближених до реальних бойових.

3) Заключний етап – напрацювання на основі змодельованих у навчанні ситуацій здатності майбутніх фахівців керувати своїми діями, навчити їх утримувати контроль над обставинами.

Коли у співробітників сформується чітко виражена, цілісна система всіх складників готовності, вони стають повністю підготовленими до самостійної, активної та креативної роботи з ліквідації причин і наслідків надзвичайних ситуацій і він зможе впоратися, зі стресовими чинниками будь-якої складності [1].

Науковці з'ясували, що фахівці, які не схильні до ризику, в надзвичайних ситуаціях відчують більш високий рівень психічної напруженості. Вони не докладають значних вольових зусиль в екстремальних обставинах. Тривалі труднощі під час виконання бойового завдання в умовах небезпеки викликають у них стан тривоги, невпевненості в своїх силах; вони прагнуть уникнути впливу стрес фактора, аж до відмови від виконання завдання. Курсантів, здатних до ризику, викладачі розпізнають уже на перших тренувальних заняттях в екстремальних умовах. Вони краще від інших адаптуються до стрес-факторів (диму, вогню, шуму та ін.), у наслідок чого вегетативні показники психічної напруженості зменшуються. У процесі тренування їхні дії стають надійними, у них виникає почуття задоволення, впевненості у своїх силах, вони спроможні активно долати почуття страху щодо різних чинників [8, с. 314].

Результати аналізу освітньої практики у ЗВО зі специфічними умовами навчання, а також професійної діяльності у галузі цивільного захисту свідчать, що фахівець, який опанував лише теоретичні знання з психології в потрібний момент не здатний згадати і швидко застосувати ні техніку саморегуляції, ні методи психологічної роботи з постраждалими. Натомість співробітник, який на практиці навчився використовувати різноманітні психологічні положення, має досвід вирішення типових для його діяльності проблем, самостійно знаходить варіанти надання психологічної самопомоги, а також підтримки інших у надзвичайних ситуаціях. Це,

безперечно, свідчить на користь удосконалення практико спрямованого навчання майбутніх фахівців у галузі цивільного захисту, коли знання, вміння, навички, отримані на теоретичному курсі психологічної підготовки, вбудовуються в структуру професійної діяльності рятувальника. Такий варіант, на думку науковців, є оптимальним [7, с. 34]. Крім цього, з огляду на потребу реалізації безперервності та наступності психологічної підготовки співробітників ДСНС є підстави стверджувати про доцільність застосування *рефлексивного підходу* в процесі формування та розвитку психологічної готовності курсантів і фахівців-практиків.

Рефлексія (від лат. *reflexio* – повертаюся назад) – це метод самоаналізу знань і вчинків, самого себе і своєї свідомості, продуктів власної активності, їх значення, здатність критично переосмислювати власний досвід і змінювати відповідно до цього своє мислення та діяльність (В. Давидов, Ж. Піаже, С. Рубінштейн). Вона сприяє свідомому виконанню фахової діяльності. Рефлексивна поведінка є професійно доцільною, оскільки мати адекватні уявлення про себе, свої особливості, здібності, можливості та враховувати їх у власній роботі необхідно, щоб розвивати позитивні здібності та компенсувати виявлені негативні психофізіологічні властивості та прояви.

Становлення професійної рефлексії та формування самопізнання курсантів під час навчання у ЗВО зі специфічними умовами відбувається шляхом цілеспрямованого залучення їх до активної професійної (або квазіпрофесійної) діяльності, яка обов'язково має передбачати елементи самооцінювання та самоаналізу. Широкі можливості для вироблення рефлексивних умінь у майбутніх співробітників ДСНС надає систематична практика (стажування) в навчальній пожежно-рятувальній частині та безпосередньо в підрозділах, оскільки саме в умовах, наближених до реальних бойових закладається фундамент професійної компетентності. Як правило, під час стажування та практики курсанти починають повністю усвідомлювати важливість і складність обраної професії та мають змогу зрозуміти, наскільки розвинуті в них якості та здібності, необхідні для успішної роботи за покладеними на них обов'язками.

Виходячи з розглянутих особливостей і враховуючи пропозиції інших науковців [1; 3; 4; 7; 8; 10], сформулюємо положення, чітко дотримання яких є доцільним для ефективної психологічної підготовки співробітників ДСНС:

- важливість зацікавленості курсантів та їх позитивної мотивації щодо формування професійно-психологічної готовності;
- потреба усвідомлення та прийняття власного рівня психологічної підготовленості кожного курсанта, а також завдань його розвитку;
- значимість власного професійного досвіду діяльності в надзвичайних ситуаціях, що має співвідноситись з психологічними аспектами навчання;
- кожен курсант має навчитись аналізу та співставленню власних настанов і своєї сьогочасної готовності до роботи в екстремальних умовах із психологічними потребами в подальшій діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Психологічна підготовка майбутніх співробітників ДСНС – це низка взаємопов'язаних заходів, націлених на формування та розвиток психологічних якостей і станів працівників, що забезпечують готовність до належного виконання службових завдань. Особливості психологічної підготовки курсантів відомчих ЗВО полягають у: потребі засвоєння комплексу екстремально-психологічних знань і формування відповідних умінь і навичок; націленості на розвиток особистісно-ділових, соціально та професійно важливих якостей, необхідних для швидкої, успішної адаптації до умов діяльності в надзвичайних ситуаціях; в інтеріоризації власного професійного досвіду та виробленні на його основі автентичних ціннісних орієнтацій, налаштованості, настанов і власної професійної позиції.

Психологічна підготовка співробітників ДСНС має проводитися не формально, а науково обґрунтовано, на належному рівні, оскільки це важливо не лише для усунення наслідків надзвичайних ситуацій, а часто і для збереження життя та здоров'я самого фахівця, його колег і постраждалих. Основою має бути поєднання теоретичних і практичних аспектів навчання з професійно-екстремальної підготовки на основі рефлексивного підходу. Для підвищення готовності випускників ЗВО до дій в екстремальних умовах доцільно не лише чітко застосовувати систему професійної орієнтації та профвідбору, ефективно навчати курсантів усіх аспектів професійної діяльності, поєднувати навчання з фізичною та бойовою підготовкою, а й неперервно

уточнювати психофізіологічні вимоги до роботи в особливих умовах, удосконалювати методику визначення особистісних якостей і психоемоційних процесів, адекватних завданням і обставинам служби в ДСНС. На це мають спрямовуватись подальші наукові пошуки.

Список використаних джерел

1. Глотов В. А. Роль психологической подготовки сотрудников УИС к действиям в экстремальных условиях. Молодой ученый. 2016. № 25. С. 623–626.
2. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: Изд-во БГУ, 1978. 175 с.
3. Екстремальна психологія : підручник / за заг. ред. О. В. Тімченка. Харків: УЦЗУ, 2007. 502 с.
4. Козяр М. М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях: монографія. Львів: Сполом, 2004. 376 с.
5. Козяр М. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2005. 37 с.
6. Козяр М., Литвин А. Особливості підготовки фахівців цивільного захисту до діяльності в надзвичайних ситуаціях. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2017. Вип 15. С. 199–208.
7. Лернер Т. В., Елисеєва И. Н. Психологическая подготовка спасателей МЧС России. Технологии гражданской безопасности. 2007. № 2. С. 33–35.
8. Пашов С. С., Черноусова И. Д. Основные задачи психологической подготовки сотрудников ГПС МЧС. Проблемы обеспечения безопасности при ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций. 2016. № 1–2 (5). С. 312–314.
9. Пушкар О. І., Фомічова О. В. Методологічні основи розробки тренінгів з формування інноваційної поведінки студентів. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2015. Вип. 1–2 (42–43). С. 48–52.
10. Сімко Р. Т. Психологічна підготовка і готовність працівників патрульно-постової служби міліції до професійної діяльності. Проблеми сучасної психології. 2011. Вип. 12. С. 777–787.

References

1. Hlotov, V.A. (2016). *Rol psykholohycheskoi podhotovky sotrudnykov UYS k deistvyiam v ekstremal'nukh uslovyiakh [The role of psychological training of penal system employees for actions in extreme conditions]*. Molodyy vchenyy. (Young scientist), 25, 623-626 [in Ukrainian].
2. D'yachenko, M.I. & Kandybovich, L.A. (1978). *Psihologicheskije problemy gotovnosti k deyatel'nosti [Psychological problems of readiness for activity]*. Izd-vo BGU [in Russian].
3. *Ekstremal'na psihologiya: pidruchnik [Extreme Psychology]*. Ed. O. Timchenko (2007). Kharkiv. UCZU [in Ukrainian].
4. Kozyar, M.M. (2004). *Ekstremalno-profesiina pidhotovka do diialnosti u nadzvychnaynykh sytuatsiiakh: monohrafiia [Extremely professional training in activities in emergencies (monograph)]*. Lviv. SPOLOM [in Ukrainian].
5. Kozyar, M.M. (2005). *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoi pidhotovky osobovoho skladu pidrozdiliv z nadzvychnaynykh sytuatsii [Theoretical and methodological bases of professional training` experts of subunits of emergency situations]*. Thesis abstract of Dr. Sc. (pedag.). avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04. Vinnytsia, 2005. 37 s. [in Ukrainian].
6. Kozyar, M. & Lytvyn, A. (2017). *Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv tsyvilnoho zakhystu do diialnosti v nadzvychnaynykh sytuatsiiakh [The specifics of civil protection professionals' trainings to work in emergency situations]*. Visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttyediyal'nosti (Visnyk of the Lviv State University of Life Safety), Vol. 15, 199-208 [in Ukrainian].
7. Lerner, T.V. & Yeliseyeva, I.N. (2007). *Psykholohycheskaia podhotovka spasatelei MChS Rossyy. Tekhnolohyy hrazhdanskoi bezopasnosti [Psychological training of rescuers EMERCOM of Russia. Tekhnologii grazhdanskoy bezopasnosti (Civil security technology)]*. 2, 33-35 [in Russian].
8. Pashov, S.S. & Chernousova, I D. (2016). *Osnovnye zadachy psykholohycheskoi podhotovky sotrudnykov HPS MChS. Problemy obespecheniya bezopasnosti pry lykvydatsyy posledstvyi chrezvychnaynykh sytuatsiy [The main tasks of the psychological preparation of employees of the State Emergency Service of the Emergencies Ministry. Problems of security in the aftermath of emergencies]*. 1-2 (5), 312-314 [in Russian].
9. Pushkar, O.I. & Fomichova, O.V. (2015). *Metodolohichni osnovy rozrobky treninhiv z formuvannia innovatsiinoi povedinky studentiv. Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka [Methodological bases of*

development of trainings on formation of innovative behavior of students. Continuing professional education: theory and practice]. Issue 1-2 (42-43), 48-52 [in Ukrainian].

10. Simko, R.T. (2011). *Psyhologichna pidhotovka i hotovnist pratsivnykiv patrolno-postovoi sluzhby militsii do profesiinoi diialnosti [Psychological training and readiness of the police officers to professional activities]. Problemy suchasnoyi psyhologiyi, Vol. 12, 777-787 [in Ukrainian].*

LYTVYN Andrii, The Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Practical Psychology and Pedagogies Department, Lviv State University of Life Safety.

REFLEXIVE APPROACH TO THE PSYCHOLOGICAL TRAINING OF SES STAFF

Abstract. *The psychological component in the training and activities of the staff of the State Emergency Service of Ukraine (SES) is considered as a specially organized process of influence on the students while training and coordination, which results in increasing the functional reliability of the psyche, the ability to express their own professional and personal potential during the individual and collective performance of official duties under any complex, stressful, extreme, risky conditions.*

The future SES employees' psychological training is a series of interrelated activities aimed at the formation and development of employees' psychological qualities and states that ensure readiness for the proper performance of official tasks. The peculiarities of psychological training of cadets at higher educational institutions are the following: the need to master the complex of extreme-psychological knowledge and the formation of appropriate skills; the focus on the development of personality-business, social and professional qualities necessary for rapid adaptation to the conditions of working in emergencies; internalization of own professional experience and development of authentic value orientations, guidelines and own professional position based on the own experience. Psychological training is divided into general, specialized and targeted ones. The most important is the specialized psychological training aimed at developing functional psychological readiness in the main field of activity.

The basis of the psychological training of the SES staff is a combination of theoretical and practical aspects of professional-extreme training based on a reflexive approach. The provisions, expedient for the effective psychological training of the SES staff, have been formulated, namely: the importance of cadets' positive motivation for the formation of professional and psychological readiness; the need for awareness and acceptance of their own level of psychological readiness, as well as the tasks of its development; the significance of professional experience in emergencies, which should be correlated with the psychological aspects of training; each cadet should analyze and compare the own guidelines and readiness to work in extreme conditions with psychological needs in further activities.

Key words: *readiness, extreme conditions, emergency, psychological training, reflexive approach, SES staff.*

*Одержано редакцією: 22.02.2019 р.
Прийнято до публікації: 12.03.2019 р.*